

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Київський національний університет внутрішніх справ

Науковий ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ
СПРАВ

Науково-
теоретичний
журнал

6'2006

Науково-теоретичний журнал • Виходить 6 разів на рік • Заснований 1996 року • Засновник Київський національний університет внутрішніх справ • Свідectво про державну реєстрацію серія КВ № 11078 від 28 лютого 2006 року • Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук (Рішення Президії ВАК України від 4 липня 2006 р.) • Рекомендовано вченою радою Київського національного університету внутрішніх справ

6

2006

Редакційна колегія:

Є.М. Моїсєєв (голова),
В.Д. Суценко,
О.М. Джужа,
В.С. Кузьмічов
(заступники голови),
І.С. Додонова
(відповідальний секретар),
В.В. Василевич,
М.Г. Вербенський,
П.А. Воробей,
В.І. Галаган,
О.І. Гвоздік,
А.В. Іщенко,
Р.А. Калюжний,
А.М. Колодій,
В.К. Колпаков,
М.В. Костицький,
Л.В. Кравченко,
О.В. Кузьминець,
Є.Д. Лук'янчиков,
П.П. Михайленко,
О.Г. Мурашин,
Д.Й. Никифорчук,
В.І. Осадчий,
В.І. Олефір,
Ю.І. Римаренко,
М.М. Хлонь,
В.В. Черней,
С.С. Чернявський

- Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів
- За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів
- Зміни тексту та скорочення, що не впливають на зміст матеріалів, а також їх перейменування вносяться редакцією без узгодження з автором
- Рукописи не рецензуються і не повертаються
- Листування з авторами ведеться на сторінках журналу
- При передруку матеріалів посилання на "Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ" обов'язкове

Адреса редакції: Солом'янська пл. 1,
м. Київ, Україна, 03035
Тел.: (044) 249-09-33
E-mail: post@naiau.kiev.ua

© Київський національний
університет внутрішніх справ,
2006

Лаврик Галина Володимирівна —
доцент кафедри правознавства Полтавського державного університету

ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП СВОБОДИ СОВІСТІ, РЕЛІГІЙНИХ ВІРОСПОВІДАнь І АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1919–1929 РР.

Розглянуто відокремлення церкви від держави як передумову здійснення права на свободу совісті, релігійних віросповідань й антирелігійної пропаганди у Радянській Україні 1919–1929 рр., що дозволяє своїм дослідникам відповісти на ряд гостроактуальних питань практичної релігійної політики сучасної держави.

This article reveals the separation of the church from the state as pre-step of the right for conscious freedom to be maintained? The article gives the panorama of religious and antireligious beliefs in Soviet Ukraine in 1919-1929. It helps the researches to answer the urgent question deal with practical religious policy of the contemporary state and society.

Визначальними для правовідносин, пов'язаних зі свободою світогляду (совісті) та віросповідання, діяльністю релігійних організацій, у сучасній Україні є конституційні положення, конструктивний потенціал яких ще далекий від вичерпання. Їх творення, певна річ, засноване на глибокому усвідомленні принципових засад регулювання взаємовідносин таких специфічних громадських об'єднань, як церкви (релігійні організації), з одного боку, та держави, з другого, а саме відокремлення (роздільності) церкви і держави.

Це відокремлення, за твердженнями П. Рабіновича, Л. Ярмол, Н. Гасевої, О. Альонкіна, О. Форостюка, О. Волощенко, В. Махінчука та ін. науковців, зацікавлених питаннями забезпечення реалізації права людини на свободу світогляду і віросповідання, питаннями політико-правового оформлення державно-церковних взаємин, не означає відсутності будь-яких контактів, зв'язків між державою і церквою, їх добровільного співробітництва [1]. Чи найвиразніше недоліки і переваги досягнутого рівня стосунків церкви, інших релігійних організацій з державою виявляються тоді, коли дослідники звертаються до теоретичних уявлень про нього представників політико-правової, релігієзнавчої думки досліджуваного періоду. У навчальному курсі з церковного права, прочитаному в Українському вільному університеті у Празі, український правознавець, громадський і державний діяч О.Г. Лотоцький позначав християнську церкву як "стоваришення людей для певної цілі", що ставало "фактом життя соціального і входило в сферу права". Церкву, кожен громаду він розглядав як громадську установу, що, з одного боку, мала певний розклад прав та обов'язків своїх членів, певні їх взаємовідносини між собою та відносини до церковної організації, до її органів, усталений порядок для забезпечення "нормального ходу церковного життя та досягнення поставлених цілей", а з другого боку, — "в процесі свого життя та своєї діяльності" мала певні відносини з окремими особами, які до неї не належали, з "іншими, що стояли зовні від неї" громадами релігійними чи політичними, а також "входила" в певні стосунки з урядовою владою, обов'язком якої було регулювання зовнішнього життя та зовнішніх відносин всіх громадських організацій, які існували у державі [2, арк. 2-3]. У дослідженні державно-церковного права вчений наголошував на тому, що "церква, як зовнішня видима організація входить у коло правового життя взагалі", адже "її члени є разом і членами певної держави". "Тому правні норми, що мають чинність у державі, — писав О.Г. Лотоцький, — поширюють свою чинність і на церкву та визначають роль церкви в сфері громадського життя, цивільного та політичного" [2, арк. 19 зв.]. Безумовно, щойно згадуваний чи висунуті російськими правознавцями М.І. Фіолетовим, С.В. Юшковим на підставі ретельного аналізу церковних учень про державу і про ставлення держави до церкви [3, с. 1510; 4, с. 1518], теоретичні підходи поступово діставали своє відображення у радянській теорії держави і права.

Початок становлення радянської теорії держави і права супроводжувався знищенням буржуазного правового світогляду. "Пролетаріат, який завоював у Жовтневу революцію владу в державі, — зазначав Д.І. Курський, котрий з 1918 по 1928 рік очолював Народний комісаріат юстиції РСФРР, — зламав буржуазний апарат з усіма його органами: армією, поліцією, судом, церквою. <...> На місці зметеного в історичний кошкіл для сміття буржуазного права пролетаріат почав зводити нову будівлю революційного права і в перші ж дні Радянської влади заклав міцні і непохитні основи, міцний залізобетонний фунда-

мент для нової юридичної надбудови" [5, с. 56]. Ішлося про успіхи матеріального права у розробці декрету про відокремлення церкви від держави, кодифікації шлюбно-сімейного, трудового, конституційного законодавства, тобто тих галузей, в яких найпомітнішою була різниця між старим і новим соціальним ладом.

В офіційних нормативних роз'ясненнях змісту відокремлення церкви від держави, вміщених у декреті Раднаркому РСФРР "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 23 січня (5 лютого) 1918 р., покладеному в основу декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" від 22 січня 1919 р., відображалось прагнення законодавця акцентувати й конкретизувати найпоширеніші та значущі у практичному плані підстави обмеження права громадян на свободу совісті, а також забезпечити відповідність підстав для обмеження цього права тій підставі, яка щодо зазначеного права передбачалася вперше — інтересам позбавлення церкви можливості впливати на результат класової боротьби. Тут подавалися вказівки на те, що кожен громадянин може сповідати будь-яку релігію або не сповідати жодної і що всякі правопозбавлення у цьому разі відміняються; що в межах республіки забороняється видавати будь-які місцеві закони або постанови, які б утискували або обмежували свободу совісті або встановлювали будь-які переваги та привілеї на підставі віросповідної приналежності громадян; наводилося правило про те, що вільне виконання релігійних обрядів забезпечується за кожним громадянином, оскільки вони не порушують громадського ладу і не супроводжуються замахами на права інших громадян (ст. 3, 2, 5 декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. та ст. 2, 3, 5 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.) [6, с. 196, 203, 204]. Таким способом законодавчо визначалися передумови здійснення перевіреного часом принципу свободи совісті громадян [7, с. 130, 170, 173-174] загалом і "церковної свободи релігійної дії" зокрема [8, с. 79].

"Незалежне від держави становище" останньої, винятково у формах, припустимих для звичайних (нерелігійних) приватних громад і спілок, мало забезпечуватися вказівками на те, що:

по-перше, церковні й релігійні громади не мають права володіти власністю, а все їхнє майно оголошується народним добром (ст. 12, 13 декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. і ст. 13 і 14 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.);

по-друге, названі об'єднання не користуються правом юридичної особи (ст. 11, 12 і 13 декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. і ст. 11, 12, 13 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.; постанова Раднаркому УСРР від 3 серпня 1920 р.);

по-третє, не допускаються примусові стягнення зборів і оподаткування на користь церковних та релігійних громад, так само як і заходи примусу та покарання з боку цих громад над їхніми співчленами

(ст. 11 декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. і ст. 12 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.);

по-четверте, викладання релігійних віровчень допускається лише з обмеженнями (ст. 9. декрету РСФРР від 23 січня 1918 р. і ст. 9 декрету УСРР від 22 січня 1919 р.) [6, с. 196-197, 203-204].

Розвиваючи основні положення декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", Тимчасовий робітничо-селянський уряд України 25 січня 1919 р. опублікував у Збірнику узаконоень і розпоряджень декрет "Про передачу всіх учбових закладів у відання Відділу Освіти" [6, с. 205], 20 лютого 1919 р., тоді вже Раднарком УСРР, оприлюднив декрети "Про громадянський шлюб і про ведення книг актів громадського стану" та "Про розлучення" [9, Ст. 231, с. 306-307; Ст. 241, с. 322-326], а згодом десятки інших нормативно-правових актів, присвячених одній із найскладніших проблем реалізації права громадян на свободу совісті — проблемі вдосконалення юридичних механізмів його здійснення в усіх сферах суспільного життя.

Перебуваючи і надалі в полоні "широкої творчої рецепції" (вислів запозичений у радянських учених 1940-х — початку 1980-х років) поточного законодавства сусідньої Росії, український радянський законодавець не уник спокуси долучитися до "корінного перебудування" притаманного буржуазному праву "розмежування двох значних галузей права: права приватного, де все залежало від сваволі окремої людини, і права державного, де всім керувала державна влада". Завідувач судово-слідчого відділу Наркомату юстиції УСРР Е. Г. Ширвіндт засвідчував, що зусиллями радянської влади "ті відносини, які, в згоді з наукою буржуазного права, прилучалися до сфери особистих, переходили у сферу повного й безпосереднього впливу Радянської держави". У результаті, приміром, всі її громадяни "діставали вільність у відношенню до релігії та церкви" тощо [10, с. 3]. Перша тісно пов'язувалася з "програмами положеннями" інструкції про порядок проведення в життя декрету "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви", підготовленої Наркоматом юстиції УСРР спільно з Наркоматом внутрішніх справ та Наркоматом освіти 10 листопада 1920 р. В одному з таких положень зазначалося, що "з виданням декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви сповідання будь-якої віри або не сповідання жодної віри є виключно приватною справою совісті кожного громадянина і тому органи Радянської влади не можуть сприяти послідовникам будь-якої віри у справі задоволення ними своїх релігійних потреб; рівно як органи влади, так і приватні особи не можуть перешкоджати будь-кому в цьому" [11, с. 196-197].

Представники органів вищої державної влади та управління радянських республік, творці їхніх конституцій, зокрема, першої радянської конституції — Конституції РСФРР 1918 р., основні положення якої було відтворено у Конституції УСРР, затвердженій III Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів

10 березня 1919 р. і прийнятій в остаточній редакції Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом 14 березня цього самого року, як стверджували українські правознавці, "цілком політично розумно" врахували "неможливість одразу змінити психологію народних мас, які стояли сотні років під впливом церкви і які не в стані одразу відмовитись від звиклої релігії" [12, с. 122]. Показова для того часу норма ст. 13 Конституції РСФРР — "З метою забезпечення за трудящими справжньої свободи совісті церква відокремлюється від держави і школа від церкви, а свобода релігійної і антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами" [13, с. 74] — була майже повністю викладена у ст. 22 і 23 Конституції УСРР, а саме в пристосованому до УСРР тексті Декларації прав трудящого та експлуатованого народу 1918 р., що окремим розділом увійшов до цієї Конституції. Але в ній більш різко підкреслювалася неприпустимість використання релігії і церкви в інтересах класового ладу. "З метою всебічного проведення засад диктатури пролетаріату і найбіднішого селянства, — наголошувала ст. 22 української конституції, — УСРР надає трудящим масам усю повноту прав і можливостей в галузі громадського та політичного життя". "Відповідно до цього загального положення, з метою забезпечення за трудящими дійсної свободи совісті, а також припинення можливості використати релігію і церкву в інтересах збереження класового ладу, — підсумовувала ст. 23, — церква відокремлюється від держави, і за всіма громадянами визнається право пропаганди релігійних вчень, які не ставлять перед собою ніяких соціальних і політичних цілей, а також антирелігійних вчень, які духом своїм не суперечать комуністичному світоглядові" [13, с. 117-118].

Взагалі, відмінності "конституційних постанов", прийнятих радянськими республіками у "період утвердження диктатури пролетаріату", правниками, його сучасниками, пояснювалися частково особливістю економічних і побутових умов, а інколи — "принципово різними" поглядами авторів конституції даної республіки від поглядів на те чи інше питання авторів конституції іншої республіки. Сутність цих "принципово різних" поглядів зводилася, на їхню думку, "не до розрізнення мети і прагнень, і навіть не до розрізнення шляхів, якими йшли Соціалістичні Радянські Республіки до єдиної мети", а до розрізнення, головним чином, "темпу досягнення, темпу бігу до визначеної мети по визначеному шляху" [14, с. 40]. Стосовно запровадження релігійної та антирелігійної пропаганди, то ст. 23 Конституції УСРР 1919 р. допускала пропаганду релігійних догм і поглядів, тим самим ніби прирівнюючи її до антирелігійної пропаганди. При цьому вона передбачала, що право пропаганди релігійних учень має носити суто релігійний характер, а право пропаганди антирелігійних наук не має суперечити комуністичному світоглядові. (Останнє зауваження обмежувало право ведення пропаганди антирелігійних учень немарксистського напрямку. Заперечення ними "економічного фундаменту" релігійних вірувань визнавалося особливо шкідливим.)

Для радянської влади, яка запроваджувала у державну систему "досвід лікування соціального питання комуністичними засобами і з комуністичними цілями" [13, с. 117-118], досить "авторитетними" видавалися програмні положення (відомий як гасла) РСДРП: "церква відокремлюється від держави", "школа відокремлюється від церкви", як, власне, і позиція більшовиків у релігійному питанні. Восени 1921 р. при висвітленні проблем "ставлення комунізму до віруючої особистості і церковної політики комунізму" їхні лідери заперечували таку собі "нейтральність комунізму". "Комунізм непримиренний до жодної релігійності, — зазначалося тоді в тезах із антирелігійної пропаганди, — він не є новою релігією, він має своїм завданням перетворення матеріалістичного пролетарського атеїзму в загальне світобачення майбутнього безкласового трудового комуністичного суспільства" [15, арк. 100]. Під цим "історично можливим і необхідним для повного розвитку культури" "суспільством атеїстичним" розумілося таке суспільство, яке не мало трьох ознак релігії: "загальновизнаної віри в бога, установлених обрядів та церкви, як союзу віруючих" [16, с. 26].

В умовах відступу до непівського буржуазного права, що трактувався теоретиками радянського права як "можливий і водночас необхідний" чи "добровільний та зроблений в інтересах робітничо-селянської революції" (при обов'язковому "обмежувальному, а зовсім не поширювальному" тлумаченні нового законодавства) [17, с. 1553], в основу однозначних дій радянської влади з використання всього її могутнього державного апарату задля забезпечення світського характеру життя людей було покладено "волю класу трудящих" у формі законів. Останні, замість "характеру декларацій", тепер набували "характеру норм, правил поведінки, технічних вказівок, більш точних і детальних практичних директив" [18, с. 152]. З точки зору створення необхідних передумов для здійснення громадянами (у першу чергу — "щиро налаштованими віруючими громадянами") вільного вибору релігій, заснування ними нових релігійних учень, сповідувань, тобто відправлення культу, використання громадських і політичних прав, незалежно від релігійних переконань, що потребувало рівності перед законом усіх релігійних громад, і, нарешті, можливості "не належати до жодної релігії" [19, с. 3-5] розглядалася в них свобода совісті (воля сумління). "Відправа культу й оголошення під час неї проповідей суто релігійного характеру в будинках, що виключно призначені для богослужбових цілей, а так само і виконання тих чи інших обрядів, що обслуговують дану родину (молебні, панахиди, передсвятні молитви службовців культу і т. ін.) як у цих молитовнях, так у помешканнях віруючих, — зазначалося у додатковій інструкції Наркомату внутрішніх справ УСРР і Наркомату юстиції УСРР від 17 лютого 1925 р., — припускається безперешкодно без особливого дозволу" [20, с. 63-64]. Цим самим було зроблено крок у напрямку дедалі ширшого визнання і підтримки передбаченого у ст. 5 декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України "Про відокремлення церкви від держави

і школи від церкви" від 22 січня 1919 р. положення про те, що вільне виконання релігійних обрядів забезпечується за кожним громадянином, оскільки вони не порушують громадського ладу і не супроводжуються замахами на права інших громадян.

Особливо цікавою своїм конкретним змістом ця можливість ставала у міру наближення до розуміння свободи совісті (волі сумління) і церковної волі, як наслідків відокремлення церкви від держави для віруючих. Керівники практичного здійснення відокремлення церкви від держави зупинялися на таких складових волі сумління, як "1) право віруючих визнавати будь-яку релігію, або право невіруючих не визнавати жодної релігії; 2) воля засновувати нові релігійні течії; 3) вільне виконання релігійних обрядів; 4) воля проповіді, з додержуванням чинних закономірень; 5) користування громадськими і політичними правами, за винятком представників духовництва, які позбавлені політичних прав не як віруючі, а як нетрудовий елемент, незалежно від їхніх релігійних переконань" [21, с. 17-18]. Церковну волю вони вбачали у "1) волі засновувати нові релігійні громади, 2) волі церковної організації й управління і, 3) повній рівності у правах усіх зареєстрованих релігійних громад" [21, с. 18].

Обидва наведені переліки мали розширене, поглиблене тлумачення, як правило, завдяки відтворенню цілком реальних, але свавільно перекреслених вирішенням встановленого Декларацією трудящого та експлуатованого народу України завдання "забезпечення за трудящими дійсної свободи совісті, а також припинення можливості використовувати релігію і церкву в інтересах збереження класового ладу" (ст. 23 Конституції УСРР) [13, с. 117-118] перспектив розвитку конституційно-правового забезпечення права кожної людини на свободу світогляду та віросповідання. Перший момент, на який варто у зв'язку з цим звернути увагу, — це питання взаємовідносин держави і церкви та релігійних відносин у суспільстві, які не були врегульовані у Договорі про утворення СРСР, підписаному 30 грудня 1922 р. Відомо, що не говорилося про них і в проекті Конституції СРСР, в основному схваленому 23 травня 1923 р. на об'єднаному засіданні Президії ВУЦВК та Раднаркому УСРР, як, власне, і в ст. 1 Конституції СРСР від 1924 р., в якій окреслювалося коло питань, віднесених до відання Союзу РСР [13, с. 227-238]. Перша союзна Конституція не мала ні глав, ні окремих статей про політичні й особисті свободи громадян СРСР. Тож її поява не передбачала перегляду чи зміни норм про свободу совісті, закріплених у Конституції УСРР 1919 р. на республіканському рівні. Тому не знаходимо цих норм у постановах IX та X з'їздів Рад УСРР "Про зміну Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки" від 10 травня 1925 р. та 13 квітня 1927 р. [13, с. 257-263].

Залишаючи в "недоторканому вигляді" текст Декларації прав трудящого та експлуатованого народу в першій радянській Конституції, що повинна була "належати історії і складати її окрасу", укладачі

першої союзної Конституції скористалися її основними положеннями для того, щоб ці свободи тільки урочисто підтвердити як принцип, котрий робітничо-селянська влада не мала наміру порушувати [22, с. 106]. У розмові з членами першої американської робітничої делегації 9 вересня 1927 р. сам генеральний секретар ЦК РКП(б) Й.В. Сталін удався до розгорнутого пояснення причин того, що партія "не може бути нейтральною <...> щодо релігії, релігійних забобонів, <...> реакційного духовенства". За його словами, слідувало, що партія веде і буде вести антирелігійну пропаганду проти всіх і всяких релігійних забобонів для того, щоб "всесірно відстоювати науку", "підірвати вплив реакційного духовенства, яке підтримує експлуататорські класи і проповідує покору цим класам", "отруєє свідомість трудящих мас" [23, с. 132]. Із такою термінологією Й.В. Сталін, який свого часу навчався у Горійському духовному училищі та Тифліській духовній семінарії, підходив до ствердної відповіді на запитання: чи придушено у країні реакційне духовенство? "Так, — говорив він, — придушили. Біда тільки в тому, що воно не цілком ще ліквідоване" [23, с. 132-133].

Торкаючись у цій розмові релігійного законодавства, "вождь Сталін" заявляв: "Законодавство нашої країни таке, що кожний громадянин має право сповідувати яку завгодно релігію. Це справа совісті кожного. Саме тому і провели ми відокремлення церкви від держави" [23, с. 132]. "Але, провівши відокремлення церкви від держави і проголосивши свободу віросповідання, — продовжував він, — ми разом з тим зберегли за кожним громадянином право боротися шляхом переконання, шляхом пропаганди й агітації проти тієї чи іншої релігії, проти всякої релігії" [23, с. 132].

Слід зазначити, що саме цьому праву віддавалася перевага при формулюванні конституційної норми про свободу совісті як "свободу релігійних віросповідань і антирелігійної пропаганди" [24, с. 15]. Стаття 8 Конституції УСРР, затвердженої XI Всеукраїнським з'їздом рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів 15 травня 1929 р., гарантувала тепер громадянам "свободу релігійних ісповідань і антирелігійної пропаганди" замість "свободи релігійної і антирелігійної пропаганди". У Конституції УСРР говорилося: "В Українській Соціалістичній Радянській Республіці церкву відокремлюється від держави і школу від церкви і свобода релігійних ісповідань та антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами" [13, с. 280]. Вилучення із статті Конституції УСРР 1929 р. про свободу совісті права релігійної пропаганди і невключення його до відповідних статей у наступних радянських конституціях пояснювалося необхідністю зруйнування зв'язків між залишками експлуататорських класів і релігійною пропагандою, яку ті використовували з "контрреволюційною" метою.

В Україні, як і в усьому СРСР, поширювалися спрощені уявлення про причини і темпи секуляризації радянського суспільства. Відчуття реальності в оцінках релігійності населення поступалися ілюзіям про швидкий процес відмирання релігійності в країні, залежний від завер-

шення самого процесу відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Це повною мірою відбиває теоретичний і практико-прикладний аналіз вітчизняного світсько-радянського законодавства 1919—1929 рр., насамперед декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду України “Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви” від 22 січня 1919 р., ст. 22, 23 Конституції УСРР цього самого року, а також нормативно-правових актів, які стосувалися обмеження можливостей релігійної пропаганди та подальшого розвитку антирелігійної пропаганди.

Спроби звести воедино всі висунуті тут аргументи на користь відокремлення церкви від держави не тільки як одного з відомих політико-правовій науці принципів свободи совісті, але і як гостру (хоча політично й ідеологічно забарвлену) потребу реального життя людей, суспільства, релігійних організацій, певних конфесійних течій, сприяють більшій підготовленості до сприйняття рішень, які надають справжньої активності на шляху прагнення до практичної реалізації особистістю права на свободу світогляду і віросповідання в Україні, обумовлюють важливість і необхідність дотримання принципу світоглядного та релігійного плюралізму на релігійному ґрунті задля досягнення внутрішньої стабільності, гармонії та злагоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Рабінович П.М.* Свобода віровизначення та проблеми її державного забезпечення в Україні // Права людини в Україні. Інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини: Вип. 15. — К.—Х., 1996.
2. *Центральний державний архів вищих органів влади і управління України.* — Ф. 3859. — Оп. 1. — Спр. 487. — 93 арк.
3. *Фиолетов Н.* Церковно-политические учения // Энциклопедия государства и права / Под ред. П. Стучки / Коммунистическая академия. Секция общей теории государства и права. — М., 1927. — Т. 3: Вип. 5—6: Обеспечение-Юридическое.
4. *Юшков С.* Церковь // Энциклопедия государства и права / Под ред. П. Стучки / Коммунистическая академия. Секция общей теории государства и права. — М., 1927. — Т. 3: Вип. 5—6: Обеспечение-Юридическое.
5. *Курский Д.И.* Пролетарское право // Курский Д.И. Избранные статьи и речи. — М.: Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948.
6. *Про релігію і атеїстичне виховання.* 36. документів і матеріалів / Упоряд. Б.О. Лобовик і Р.С. Приходько. — К.: Політвидав України, 1979. — 260 с.
7. *Драгоманов М.П.* Борьба за духовную власть и свободу совести в XVI—XVII столетиях // Драгоманов М.П. Вибране. “... Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні”. — К.: Либідь, 1991.
8. *Гольберт К.* Основные моменты законодательства по отделению церкви от государства // Пути антирелигиозной пропаганды. К постановке работы. — Х.: Госиздат Украины, 1926. — Вип. 3.

9. *Собрание* узаконений и распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины — Х., 1919. — № 12. — Ст. 231.
10. *Ширвінд Е.* Червоне право й народний суд. — Х.: Всеукраїнське видавництво, 1920. — 8 с.
11. *Действия* и распоряжения Советской власти по отделению церкви от государства // *Антирелигиозная пропаганда. Сборник материалов.* — Х.: Издание Ц.К.Р.К.П.У, 1922.
12. *Шраг М.* Держава і соціалістичне суспільство: Нарис держави і права в минулому та їх перспектив в соціалістичній будучині. — К.; Львів: НТШ, 1923. — 224 с.
13. *Історія* Радянської Конституції в декретах і постановах радянського уряду. 1917—1936. — К.: Рад. буд. і право, 1937. — 389 с.
14. *Гюнтер А.Р.* Особенности Конституции УССР по сравнению с Конституциями др. Союзных республик // *Вестник Советской Юстиции.* — 1924. — № 2(12).
15. *Центральний державний архів* громадських об'єднань України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 749. — 116 арк.
16. *Агитпроп Ц.К.К.П.(б)У.* Тезисы по антирелигиозной пропаганде // *Известия Центрального Комитета Коммунистической партии (большевиков) Украины.* — 1921. — № 6.
17. *Стучка П.* Законность революционная // *Энциклопедия государства и права / Под ред. П. Стучки / Коммунистическая академия. Секция общей теории государства и права.* — М.: Габмас-Зрелища, 1925. — Т. 1. — Вып. 2.
18. *Малицкий Ал. (Алый)* Революционная законность // *Путь к коммунизму.* — 1922. — № 8-9.
19. *Отделение* церкви от государства и школы от церкви: Сб. декретов, инструкций и циркуляров УССР и СССР с разъяснениями п/отдела культ при НКВД УССР / Под ред. Н.А. Черлунчакевича. — Х.: Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1926. — 128 с.
20. *Дополнительная* инструкция Народного Комиссариата Внутренних Дел всем местным органам для руководства при проведении декрета "Об отделении церкви от государства и школы от церкви" от 22/1—19 года // *Бюллетень НКВД.* — 1925. — № 4(19).
21. *Сухоплюев І.* Відокремлення церкви від держави: Збірник законоположень СРСР і УССР, інструкцій, обіжників і пояснень Наркомвнусправ УССР / 3 передмовою В.А. Балицького. — Х.: Державне видавництво України, 1929. — 165 с.
22. *Курский Д.И.* О Союзной Конституции // *Курский Д.И. Избранные статьи и речи.* — М.: Юрид. изд-во Министерства юстиции СССР, 1948.
23. *Сталін Й.В.* Розмова з першою американською робітничою делегацією 9 вересня 1927 р. // *Сталін Й.В. Твори.* — М.-К.: Государственное издательство политической литературы, Державне видавництво політичної літератури, 1949. — Т. 10.
24. *Лауринайтис Ф.К.* Государственно-правовое регулирование свободы совести в СССР (на материалах Литовской ССР): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 1984. — 18 с.

ЗМІСТ

<i>ДЖУЖА О.М., ЧЕРНЯВСЬКИЙ С.С.</i> НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА В КИЇВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ПІДСУМКИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ЗАВДАННЯ	3
---	---

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

<i>ГУРЖІЙ Т.О.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ ПОРУШЕНЬ ВОДІЯМИ ПРАВИЛ ПРОЇЗДУ ПІШОХІДНИХ ПЕРЕХОДІВ: ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	12
<i>НИКОЛАЄНКО Т.Б.</i> УМОВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ ОСОБИ НА ПОРУКИ	18
<i>ОСАУЛЕНКО О.І.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВИДІВ НОРМ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА	28
<i>МОТИЛЬ І.І.</i> ДЕМОКРАТИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ТА ВИХОВНОЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОЇ, ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	36

ПРАВА ЛЮДИНИ І ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

<i>НЕЖИВЕЦЬ О.М.</i> СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРАЦІ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЇХ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	44
<i>ВАСИЛЕНКО Д.Л.</i> ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН ПРИ ОСВІДУВАННІ	51
<i>ГАЛУНЬКО В.М.</i> МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ І СВОБОД ІНОЗЕМЦІВ, ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ТА ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН	57
<i>ЧЕРНЕНКО В.В.</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ДЕРЖАВИ ЩОДО ПРОТИДІЯ ОРГІВЛІ ЖІНКАМИ	64

БОРотьБА ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

<i>ОРЛОВ Ю.Ю.</i> СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	73
<i>ОПАЛІНСЬКИЙ Ю.В.</i> ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	79
<i>МАРЦЕНКО В.Є.</i> ЕКОНОМІЧНІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	82
<i>СОЛОШЕНКО М.А.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ РОЗКРАДАНЬ ПАЛИВНО-МАСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ НА НАФТОЗБУТОВИХ ТА АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	93
<i>КОНДРАТЬЄВ Ю.Я.</i> ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	102
<i>ДЗІБІЙ Н.М.</i> УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ВОД, ВІДНЕСЕНИХ ДО КАТЕГОРІЙ ЛІКУВАЛЬНИХ	111

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА

<i>ЛУК'ЯНЧИКОВ Б.Є.</i> ДОКАЗУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ	118
<i>ІЕРУСАЛИМОВ І.О.</i> ТЕОРЕТИЧНА ФОРМА ВИРАЖЕННЯ ІДЕЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛІДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	125
<i>ЯКИМОВСЬКИЙ М.М.</i> ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ В ХОДІ РОЗСЛІДУВАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЯ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ	131
<i>СОКИРАН М.Ф.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОБСТАНОВКИ І ОБСТАВИН ПОДІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ	138
<i>ЗАВАЛЬНИЙ А.М.</i> ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ СУБ'ЄКТИ	144

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

<i>ЛАВРИК Г.В.</i> ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП СВОБОДИ СОВІСТІ, РЕЛІГІЙНИХ ВІРОСПОВІДАнь І АНТИРЕЛІГІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1919—1929 РР.	150
---	-----

БИГУ Ж.М. ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СПРИЯННЯ ГРОМАДЯН ОРГАНАМ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ, У РАДЯНСЬКИЙ
І ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

160

ГЛАДУН В.О. ПРАВОВА ПРОСВІТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО
НАРОДУ У ПОГЛЯДАХ І. ГАСПРИНСЬКОГО

169

СТАРИЦІН О.В. ОХОРОННО-МІЛІЦІЙНІ ФУНКЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ
ТАВРІЙСЬКИХ ТАТАРСЬКИХ ДИВІЗІОНІВ БЕШЛЕЙСЬКОГО ВІЙСЬКА
(1784—1796 РР.)

174

ПАМ'ЯТКА

про порядок оформлення та подання статей
до "Наукового вісника Київського національного
університету внутрішніх справ"

Редакційна колегія приймає статті до наукового збірника, що внесений до переліку № 1 наукових видань ВАК України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт.

Прийом статей здійснюється відповідно до Постанови Президії ВАК України „Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України” від 15.01.2003 р. № 7-05/1, зокрема **наукові статті мають містити такі необхідні елементи:**

постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

формулювання цілей статті (постановка завдання);

виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Стаття до друку подається на дискеті та надрукованою українською мовою на папері формату А-4 через 2 інтервали, шрифт 14-ий кегель (обсяг статті має бути до 10 сторінок тексту) і не має бути переобтяжена посиланнями на джерела (до 10-15). Електронні варіанти малюнків та таблиць подаються окремими файлами в А5 форматі. Не слід розміщувати коментуючи роз'яснення як посилання внизу сторінки, їх належить робити безпосередньо в тексті статті. Посилання на джерела робити по тексту у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідного джерела. Наприклад, [1, с. 235] або [2, с. 8; 3, с. 45; 9, с. 20.]. Список використаних джерел подається наприкінці статті у порядку появи посилань у тексті відповідно до міждержавних та державних стандартів. Статті, подані з порушенням зазначених вимог, до друку не приймаються.

Разом із статтею подаються витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію зазначеної статті до відкритого друку, дві рецензії (одна від члена редколегії журналу), 2 анотації (англійською та українською мовами) та відомості про автора: прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, домашній і службовий номери телефону.